

6 ŞUBAT 2023 DEPREMLERİNDE SIKÇA KULLANILAN SÖZCÜKLER VE TÜMCE İÇERİSİNDEKİ KULLANIMLARI ÜZERİNE

On Frequently Used Words During the February 6 Earthquakes and Their Usage in Sentences

Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK

Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı. osmanturkgau@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received

27.02.2024

Kabul/Accepted

26.03.2024

Sayfa/ Page

1-12

Öz

Deprem, yer kabuğunda meydana gelen ve insan hayatını olumsuz yönde etkileyen bir doğal afettir. Tarih boyunca birçok yıkıcı deprem yaşanmış, insanlar bu afetlerden ötürü ya hayatlarını kaybetmişler ya da mal kaybına uğramışlardır. Öyle ki insanlığı etkileyen deprem afetinin; sosyal, psikolojik, ekonomik ve yaşamsal yönde birçok etkisi söz konusu olmuştur. Bu etki şiirlere, destanlara ve birçok edebî metne yansımıştır. Buna bağlı olarak depremle ilgili birçok sözcük hem sözlü hem de yazılı olarak insan hayatında yerini almıştır. Günümüzde yaşanan, on bir ilimizi derinden etkileyen ve "asrın felaketi" olarak adlandırılan 6 Şubat 2023 depremleri ise birçok can ve mal kaybına neden olan bir afet olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bu depremin etkisi sadece deprem anında değil deprem sonrasında devam eden süreçte de varlığını hissettirmiştir. İnsanların yaşam mücadelesi, hayatta kalma çabası ve yaşanan türlü sorunlar depremin tesir ettiği unsurlardır. Bu çalışmada 6 Şubat 2023 depremlerinde sıkça kullanılan sözcükler belirlenerek bu kelimelerin tümce içerisindeki kullanımlarında hareketle, deprem felaketinin olumsuz etkileri dilsel yönden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, 6 Şubat 2023 Depremleri, Depremle İlgili Sözcükler, Tümce, Söz Varlığı.

Abstract

An earthquake is a natural disaster that occurs in the earth's crust and negatively affects human life. Throughout history, there have been many devastating earthquakes, and people have either lost their lives or lost property due to these disasters. So much so that the earthquake disaster affecting humanity; It has had many social, psychological, economic and vital effects. This influence is reflected in poems, epics and many literary texts. Accordingly, many words related to earthquakes have taken their place in human life both verbally and in writing. The earthquakes of February 6, 2023, which are experienced today, deeply affecting eleven provinces and called the "disaster of the century", emerge as a disaster that causes many lives and property losses. The effect of this earthquake made its presence felt not only at the time of the earthquake but also in the process that continued after the earthquake. People's struggle for survival, their efforts to survive and various problems are the factors affected by the earthquake. In this study, the words frequently used in the earthquakes of February 6, 2023 will be determined and the negative effects of the earthquake disaster will be evaluated linguistically based on the use of these words in sentences.

Keywords: Earthquake, February 6 Earthquakes, Words Related to Earthquake, Sentence, Vocabulary.

Atıf/Citation: Türk, O. (2024). 6 Şubat 2023 Depremlerinde sıkça kullanılan sözcükler ve tümce içerisindeki kullanımları üzerine. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 9(17), 1-12.

Giriş

Türkçe Sözlükte *deprem* sözcüğü “Yer kabuğunun derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yanardağların püskürme durumuna geçmesi yüzünden oluşan sarsıntı, yer sarsıntısı, hareket, zelzele.” (2011, s. 632) biçiminde tanımlanmıştır. Tarihî metinler tanıklığında Türkçe *deprem* sözcüğü dışında depremle ilgili “âfât-ı ‘arziyye” (deprem, yangın gibi felaketler), “deprem-zede”, “hareket-i ‘arz” (deprem), “ihfik” (depremin yer yüzeyinde veya konutlarda oluşturduğu çatlaklar), “recfe” (deprem), “recefât”(depremler),“sallanma”,“sarsındı”,“tezelzülât”(depremler),“tezelzülü”(depremlerile ilgili),“zelzâl” (deprem),“zelzele” (deprem), “zelâzil” (yer sarsıntıları) gibi kelimeler de söz konusudur (Parlatır, 2006, s. 46).

Deprem, doğal afetler içerisinde yer alan ve önceden tahmin edilemeyen bir doğa olayıdır. Dünyanın oluşumundan beri, sismik yönden aktif bulunan bölgelerde depremlerin ardışıklı olarak oluştuğu ve sonucundan da milyonlarca insanın ve barınakların yok olduğu bilinmektedir (İşçi, 2008, s. 959). İnsanlık tarihinde birçok deprem meydana gelmiş olup insanoğlu bu depremlere şahitlik etmiş ve bir şekilde depremden etkilenmiştir.

Tarih öncesi devirlerde insanlar, yaşanan doğal afetlerin bazı güçlerin tarafından meydana getirildiğine inanmış, bazen de yoldan çıkan insanlara bir ceza olduğunu düşünmüşlerdir. Eski bir Türk halk şiirinde sellerin böğüren boğaya, bulutların kükreyen aslana benzetilmesi, Altay destanlarında, ateşi yaratanın “Tanrı Ülgen” olarak kabul edilmesi (Ögel, 2010, s. 501). Söz konusu batıl inançlardan bazıları şöyledir: Hindistan: Kaplumbağanın üzerinde 4 fil, Sibiryaya: Dünya kızak üzerinde, Meksika: El Diablo'nun yarıkları, Mozambik: Ateşlenen ve üşüyen dünya, Belçika: Kızgın melek günah savuruyor (İşçi, 2008, s. 965-966).

Öyle ki depremler, kutsal kitaplara konu olmuş ve Kur‘ân-ı Kerim’de *Zilzâl” (Zilzâl, 99)* suresinde geçmiştir. Bu surede yeryüzünün deprem nedeniyle sarsılacağı ve kıyametin gerçekleşeceğinden bahsedilmiştir. Sürecin ilerlemesiyle bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler neticesinde doğal afetler hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Doğal afetler içerisinde en fazla araştırılan ve incelenen afet deprem olmuştur. Depremler insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkilemektedir (Ergünay, 2008, s. 1; Varol ve Gültekin, 2016, s. 1432). İnsanoğlu, doğanın işleyişinde yer alan bu olaya karşı çaresiz kalmış ve teknolojik anlamda ilerleme yoluna gitmiştir. Ancak hâlen depremin önceden bilinme konusunda bir çözüm bulunamamıştır. Depremden en az düzeyde etkilenilmesi için hem devletin hem de bireyin yeterli ölçüde tedbir alması gerekmektedir. Gerekli tedbirlerin alınması hâlinde can ve mal kayıplarının önüne geçilebilecektir.

Tarihte yaşanan depremler, insanlar tarafından bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Korkutucu ve gizemli bir afet olarak görülen deprem, gerek sözlü gerekse yazılı olarak kaydedilmiştir. Deprem; destanlar, sözlü anlatılar, ağıtlar, şiirler vb. edebî metinlere hem duygusal hem de kültürel anlamda yansımıştır. İnsan ırkının karşılaştığı doğal afetler böylece kayıt altında alınmaya başlanmış ve toplumsal hafızalarda yer eden bu metinler nesilden nesle aktarılmıştır (İnan, 2021, s. 287). Her toplumun kendine özgü bir edebiyat anlayışı olmakla birlikte yaşadığı duygusal travmalar da öznel bir şekilde metinlerde yer edinmiştir. Türk edebiyatının tarihî dönemlerinde deprem konusu metin türlerinin özellikleri çerçevesinde ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Türk Halk Edebiyatında destanlar ve ağıtlar, Klasik Türk Edebiyatında kasidelerle ve belirli çağrışımlarla, Yeni Türk Edebiyatında ise şiirlerle deprem teması aktarılmıştır. Özellikle can kaybının çokça yaşandığı depremler, vefat eden kişilerin ailelerinin ağıtların yakılmasına sebep olmuştur. Böylelikle sözlü kültür içerisinde de depremin duygusal etkilerini görmek mümkündür. Her insanın hayat hikâyesinin tarihin bir parçası olduğu önermesinden hareket eden sözlü tarih disiplinleri arası işbirliğini daha da artıran yönü ile sosyoloji, antropoloji, etnoloji, folklor, psikoloji, sosyal psikoloji, coğrafya gibi beşeri bilimlerin tüm imkânlarından yararlanmaktadır (Metin, 2002, s. 289).

İnsanlığın yaşadığı süreç içerisindeki olaylar, söz hazinesinin oluşumunu da hızlandırmıştır. Geçmişten geleceğe aktarılan birçok sözcük temelde insanların yapıp etmelerini yansıtmaktadır. Toplumların hafızasında yer alan ortak hazine nesilden nesile aktararak o toplumun düşünce yapısını hakkında bilgi sunmaktadır (Türk, 2021, s. 137).

Toplumu doğrudan etkileyen olaylar, hafızalarda yer bulur ve üzerinden zaman geçse de yaşanmışlıkların acısı hep kalır. Tarih boyunca yaşanan doğal afetler, savaşlar, salgın hastalıklar ve göçler gibi birçok toplumsal olay edebiyata da konu olur. Türk edebiyatının hemen hemen her dönem aralığında insanlığı derinden etkileyen olaylar ele alınmıştır. Bahse konu olan metinlerin en eskilerinden “Gılgamış Destanı”, Sümerlerin maruz kaldığı olağanüstü sel ve su baskını anlatır (Geçer, 2023, s. 113).

1. 6 Şubat 2023 Depremlerine Genel Bir Bakış

Türkiye coğrafi konumu itibariyle deprem kuşağında bulunan bir ülkedir. Bu nedenle çok sayıda kırıklarla parçalanmış olan Anadolu, geçmişte çok şiddetli ve yıkıcı depremler yaşamış, bugün de yaşamaktadır (Şahin ve Sipahioğlu, 2002, s. 39).

6 Şubat 2023'te yaşanan ve *asrın felaketi* olarak adlandırılan Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinin merkez üssü olduğu depremde birçok can ve mal kaybı yaşanmış olup depremin yaşandığı coğrafyanın yer kabuğunda değişiklikler yaşanmıştır. Yaşanan büyük depremden sadece saatler sonra bir büyük deprem daha meydana gelmiş ve hasar durumu ikiye katlanmıştır. İkinci depremin merkez üssü ise Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesidir. 6 Şubat 2023 depremi Güney Anadolu'yu ve Güneydoğu Anadolu'yu etkisi altına almış ve on bir il üzerinde etkili olmuştur. Büyük depremlerden sonraki süreçte ise bir kısmı büyük depreme yakın ölçekte olmak üzere birçok artçı deprem kaydedilmiştir.

Depremden sonra bölgede hayatta kalanlar için bir yandan çadırlar kurulmuş bir yandan ise konteyner inşası için çalışmalara başlanmıştır. Tüm bu çalışmalar devam ederken hasar gören ve yıkılan binaların enkazında kalan insanlarımız arama kurtarma ekipleri tarafından çıkarılmaya çalışılmıştır. Bölgeye yardım göndermek için harekete geçilmiş ve yardım için çağrılarda bulunulmuştur. Yakınlarını ve ailelerini kaybeden insanlarımız ise cenazelerini beklemekle birlikte defnetmeye çalışmışlardır. Bulunabilen ve çıkarılabilen cenaze sahipleri kendilerini şanslı görmüşlerdir. Çünkü enkaz altında bulunamayan veya enkazdan çıkarıldığı hâlde kimliklerine ulaşılamayan cenazeler de bulunmaktaydı. O süreçte yaşanan acının boyutunu tarif etmek olanaksızdı. Hayatta kalanlar hem hayatı ihtiyaçları için yardım beklemekte hem de kayıpların acılarını yaşamaktaydı. Deprem yaşayan şehirler karanlık, ıssız ve yıkıntılardan oluşan ölü şehirlere dönüşmüşlerdi. Yaşananlar adeta küçük bir kıyametin manzarasıydı.

Depremden sonraki süreçte bölgede barınma sorunu ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak kalıcı konutların yapımına başlanmıştır. Süreç devam ederken bölgenin ekonomisini canlandırmak adına esnafın dükkânlarını açmış ve memleketlerinde yaşanan acının yaralarını yavaş da olsa sarmaya çalışmışlardır. Birkaç ay sonra ise zorunlu olarak göç eden vatandaşlarımız, memleketlerine geri dönmeye başlamışlardır. Yaşanan 6 Şubat 2023 depremlerini sözlerle ifade etmek oldukça yetersiz kalmaktadır.

Deprem can ve mal kaybına neden olmakla birlikte sosyal, mimarî, ekonomik, psikolojik yönlerden de etkili olmuştur. İnsanların bilinçaltında sürekli *deprem olacak mı* korkusu yer edinmiş ve psikolojik bir hasar meydana gelmiştir. Ekonomik olarak insanlar zor durumda kalmış ve deprem nedeniyle iş yerlerini kaybetmişlerdir. Sosyal anlamda ise birçok insan, memleketini bırakıp zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmıştır. Mimarî açıdan ise, deprem yaşayan şehirlerin düzeni yerle bir olmuş ve şehirler adeta bir harabeye dönüşmüştür. Tüm bunlar göz önüne alındığında deprem deyip geçmemenin gerekli olduğu gibi deprem sonrasında ortaya çıkan problemlerin de varlığının bilinmesi gerekmektedir.

Deprem kuşağı içerisinde konumlanan Anadolu'da tarih boyunca birçok deprem yaşanmış ve yaşanan acı sonuçlar, toplumun bünyesinde ortak bir hafıza meydana getirmiş olup bunu nesilden nesile aktarılmıştır.

2. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada 6 Şubat 2023 depremlerinde sıkça kullanılan ve gündeme gelen sözcükler tespit edilmiş ve üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sınırını 6 Şubat 2023 depremlerinde sıklıkla gündeme gelen sözcükler oluşturmaktadır. Tespit edilen sözcükler hem anlamları bakımından hem de tümce

içerisindeki kullanımları bakımından incelenmiştir. Çalışmanın amacı deprem afetinde kullanılan sözcüklerin afet bağlamındaki anlamlarını ortaya koymak ve tümce içerisindeki kullanım şekillerini belirtmektir. Tespit edilen sözcüklerin kökenleri belirlenmiş ve deprem afeti minvalindeki anlamları açıklanmıştır. 6 Şubat 2023 depremlerinde deprem ve onun etkilediği birçok alana ait sözcük sıkça gündeme gelmiş ve günlük dilde de yer edinmeye başlamıştır. Bu bağlamda tespit edilen sözcükler ortaya konmuş ve gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

6 Şubat 2023 depremlerinde sıkça kullanılan sözcükler ve bu sözcüklere ilişkin açıklamalar şu şekildedir:

afet (Ar.): *Afet*, Arapça kökenli bir sözcük olup “belâ, felaket, salgın hastalık” anlamlarını taşımaktadır. *Afet* sözcüğü, büyük zararlara yol açan felaket olarak anlamlandırılmaktadır. A. Tietze (2002, s. 104) kelimenin Arapçadan Farsçaya (Ar. āfa (awf kökünden) > Fars. āfat) geçtiğini belirtir ve kelimeyi şöyle tanımlar: Ar. āfa (awf kökünden) > Fars. āfat: (I.) Felâket (II.) Deprem, sel, kasırga, heyelan, erozyon, çığ, volkanik olaylar, hortum gibi büyük zararlara yola açan olaylar için *afet* sözcüğü kullanılmaktadır. Yaşanan afet olayları fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplara yol açmaktadır. İnsan kontrolü dışında gelişen ve önceden bilinme imkânı olmayan afetler, toplu can ve mal kayıplarına neden olabilmektedir. Bir afetin yaşanması durumunda insanlar farklı yerlere göç edebilir ve yaşam şeklini değiştirebilir. 6 Şubat 2023 depremlerinde de bunu görmek mümkündür. Göç olayı, insanların kitlesel olarak başka bir yere gitmesiyle sonuçlanmıştır. Bu olay, depremin sosyal hayat üzerindeki yansımalarının sonucudur. Ayrıca deprem sebebiyle insanlar işlerini kaybederek ekonomik anlamda sıkıntıya düşebilmektedirler. Bu durum, deprem afetinin ekonomi üzerinde bıraktığı olumsuz etkinin bir neticesidir. Çevresel açıdan değerlendirildiğinde ise yaşam alanlarının yıkımı ve yok olması söz konusudur. İnsanların afet sonrası devam eden süreçte yaşama tutunabilmesi ve hayatî ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, onların psikolojilerine bağlıdır. Bu süreçte ruhsal bakımdan dik durabilmek ise oldukça güç olabilmektedir. Tüm bu etkiler göz önüne alındığında afet, çok yönlü etkiler bırakan ve büyük kayıplara yol açan bir hadise olduğu görülmektedir.

Afet sözcüğü *afet yaşama*, *afet yaşanma*, *afet meydana gelme*, *afete neden olma* biçimlerinde tümce içerisinde yer almaktadır.

afet + yaşama

afet + yaşanma

afet + meydana gelme

afet+e + neden olma

afet + oluşma

arama (T.): *Arama* ifadesi Türkçe kökenli olup *ara-* fiilinden türemiştir. *Herhangi bir şeyi bulmaya çalışma* anlamını taşımaktadır. *Arama* ifadesi, yaşanan deprem afeti açısından değerlendirildiğinde depremin yol açtığı yıkıntılar altında kalan insanları ve diğer canlıları bulma çabası olarak anlamlandırılmalıdır. Bunun yanı sıra *arama* sözcüğü *arama kurtarma* olarak adlandırılan bir ekibin adı olmuştur. 6 Şubat 2023 depremlerinde yıkılan evlerde bulunan insanların çıkarılabilmesi ve bulunabilmesi için gösterilen çaba *arama* olarak adlandırılmıştır.

Arama sözcüğü; *canlı aramak*, *kayıp aramak*, *cenaze aramak*, *eşya aramak* biçimlerinde tümce içerisinde yer almaktadır.

canlı + aramak

kayıp + aramak

cenaze + aramak

eşya + aramak

artçı (T.): *Artçı* sözcüğü, Türkçe kökenli olup *art* ismine +*çı* isimden isim yapma ekinin eklenmesiyle türemiştir. *Art*, bir yerin arka tarafı anlamında kullanılan bir sözcüktür. Birbirinin arkasından gelen depremler *artçı* olarak adlandırılmaktadır. Depreme afeti açısından değerlendirildiğinde artçı, depremlerden sonra belirli aralıklarla devam eden deprem olarak anlamlandırılmalıdır. Şiddeti yüksek

olan depremin bitmesi ve sonrasında meydana gelen yer hareketleri *artçı* veyahut *artçı deprem* olarak adlandırılmaktadır.

Artçı sözcüğü; *artçı deprem*, *artçı şok*, *artçı ol-*, *artçı meydana gel-* biçimlerinde tümce içerisinde yer almaktadır.

artçı + deprem

artçı + şok

artçı + ol-

artçı meydana + gel-

asrın+felaketi (Ar.): Arapça kökenli *asır* ve *felaket* sözcüklerinin ek alarak bir araya gelmesiyle oluşan belirtili isim tamlaması biçimindeki kelime grubudur. *Asır* sözcüğü, dönem, çağ, devir anlamlarını taşıyan zaman aralığı temasını içeren bir ifadedir. *Felaket* sözcüğü ise korkunç bir olay, telafi edilmesi güç olan zarar durumu anlamlarını taşıyan bir ifadedir. 6 Şubat 2023 depremlerinin *asrın felaketi* olarak adlandırılmasının sebebi tüm zamanları aşan ve onarılması güç bir zararlara yol açmasıdır. Yer kabuğunda meydana gelen ilerlemeler, oluşan fay kırıkları, büyük yıkımlar, can ve mal kayıpları, on bir ilimizi kapsayacak şekilde gerçekleşmesi nicelik ve nitelik olarak büyük zararlara ve yok oluşlara neden olmuştur. Söz konusu zararın büyüklüğünü vurgulamak amacıyla bu büyük afet, *asrın felaketi* olarak ifade edilmiş olup adeta hafızalara kazınmıştır.

Tümce içerisindeki görünümü daha çok *asrın+felaketi meydana gel-* şeklindedir.

çökme (T.): *Çökme* sözcüğü, Türkçe kökenli olup *çök-* fiiline *-me* fiilden isim yapma ekinin eklenmesiyle oluşmuştur. *Çökme*, mimarî bir yapının zarar görerek yere doğru parçalanması anlamını taşımaktadır. Depremin sonuçları içerisinde yer alan *çökme* olayı, afet açısından değerlendirildiğinde yer kabuğunun hareket etmesi sonucu sallanmanın etkisiyle birçok mimarî yapının yıkılması ve fiziksel olarak zarar görmesi anlamına gelmektedir.

Sözcüğün tümce içerisindeki görünümü ise *binanın/yapının çökmesi*, *çökme meydana gelmesi*, *çökme oluşması* biçimlerinde yer almaktadır.

binanın/yapının + çökmesi

çökme +meydana gelmesi

çökme + oluşması

deprem (T.): Türkçe kökenli olan *deprem* sözcüğü, *tepre-* fiilinden türemiş olup yer kabuğunun hareket etmesiyle oluşan ve şiddetine göre zarar meydana getiren bir doğal afettir. Tarama Sözlüğü'nde (2009, C VI, s. 4535) *deprem* biçiminde tek bir kelime yoktur, onun yerine *yer deprenmesi* "zelzele, hareket-i arz" ifadeleri yer almaktadır. Tepreme, teprenme gibi hareket bildiren deprem sözcüğü, bir afet olayına ad olmuştur. Yerin altında mevcut olan veya biriken enerjinin açığa çıkmasıyla meydana gelen hareket deprem afettir. Deprem, sadece yer ile ilgili zararlara değil insan hayatının her alanını doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bir afettir. 6 Şubat 2023 depremlerinde geniş bir coğrafyada etkili olan asrın felaketi, birçok can ve mal kaybına yol açarak insan hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. İnsan hayatını derinden etkileyen deprem; sosyal, ekonomi, psikoloji ve insani ihtiyaç noktasında birçok eksikliklere yol açmıştır. Bu durum sadece depremin yaşanıp sona ermesiyle değil depremden sonraki sürecin yönetilmesini de güçleştirmiştir. İnsanları doğrudan etkileyen 6 Şubat 2023 depremlerinde insanların dilinden düşmeyen sözcüklerden biri doğal olarak deprem sözcüğü olmuştur. Bunun yanı sıra depremle ilgili diğer sözcükler de sıkça kullanılarak gündemde kalmıştır. Deprem sadece afet teması içeren bir sözcük değil yol açtığı sonuçlar nedeniyle birçok farklı temayı içermektedir.

Deprem sözcüğünün tümce içerisindeki kullanımları *deprem + meydana gelme*, *deprem + oluşma*, *depremin + yıkması*, *depremin + etkisi*, *deprem + sonucu* şekillerindedir.

deprem + meydana gelme

deprem + oluşma

deprem+in + yıkması

depremin + etkisi

deprem + sonucu

deprem+in nedeni

depremzede (T. + Far.): *Depremzede* sözcüğü Türkçe ve Farsça yapıların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Farsça *zade* “vuran, vurulan” sözcüğünden alıntıdır.¹ *Depremin vurması, depremin vurduğu* anlamlarını taşımaktadır. Herhangi bir olaydan zarar gören birinin ifade edilmesinde *zede* sözcüğü kullanılır. Kazazede, afetzede vb. Deprem afetinden herhangi bir şekilde zarar gören insanları belirtmek için *depremzede* sözcüğü kullanılır. 6 Şubat 2023 depremlerinde depremi yaşayan ve depremden zarar gören insanları ifade etmek için *depremzede* sözcüğü kullanılmıştır.

Depremzede sözcüğü, *depremzede+ler*, *depremzedelerin + göç etmesi*, *depremzedelerin + yaşamı* vb. biçimlerde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

depremzede+ler

depremzedelerin + göç etmesi

depremzedelerin + yaşamı

enkaz (Ar.): Arapça kökenli olan *enkaz* sözcüğü *yıkım*, *yıkıntı* anlamlarını taşımaktadır. Depremden sonra birçok yapı zarar görmüş ve yıkılmıştır. *Enkaz* ise bu yıkıntıların adı olmakta ve aynı zamanda *tahrip edilmiş*, *harap olmuş* anlamlarını da ifade etmektedir. Yaşanan deprem felaketinde binaların depreme dayanamaması sonucu çökmesiyle çok sayıda insan ve hayvan enkazların altında kalarak vefat etmiş veyahut yaralı olarak kurtulmuştur. Deprem nedeniyle meydana gelen yıkımları belirtmek için *enkaz* sözcüğü sıkça kullanılmıştır.

Enkaz sözcüğü, *enkaz + altı*, *enkaz+da + kal-* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmıştır.

enkaz + altı

enkaz+da + kal-

felaket (Ar.): Arapça kökenli olan *felaket* sözcüğü *aşırı düzeyde zarar bırakıcı bir olay* anlamına gelmektedir. 6 Şubat 2023 depremlerini ifade etmek için “asrın felaketi” ibaresi kullanılmıştır. A. Tietze (2002: 41) felâket için (Ar. falak “felek” > Fars. falâkat) iki anlam verir: (I.) Feleğin sillesi, büyük üzüntü veren beklenmeyen hâdise (II.) Aşırı, çok, son derece (fena ya da iyi). Tarama Sözlüğü’nde ise (I.) *Büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum, bela* (II.) *Çok kötü* (III.) *Şaşırtıcı, hayrete düşürücü*. biçimlerinde anlamlandırılmıştır.

Buradaki *felaket* sözcüğü, zarar niceliği çok fazla olması sebebiyle tercih edilmiştir. 6 Şubat 2023 depremleri, Anadolu coğrafyasında ve bu coğrafyada yaşayan insanlar üzerinde çok ciddi hasarlar bırakmıştır. Bu hasarı adlandırmak için *felaket* sözcüğünün tercih edilmesi oldukça yerinde olmuştur. Deprem esas alınarak değerlendirildiğinde *felaket* sözcüğü; yıkım, ölüm, kayıp, travma, korku vb. temaları taşıyan bir sözcük olarak anlamlandırılmalıdır.

Felaket sözcüğü *felaket + meydana gelmesi*, *felakete + uğramak*, *felaket + sebebi*, *felaketin + boyutu* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

felaket + meydana gelmesi

felaket+e + uğramak

felaket + sebebi

felaket+in + boyutu

güven (Tür.): *Güven* sözcüğü Türkçe kökenli olmakla birlikte *herhangi bir zarara veyahut olumsuzluğa uğramama duygusu* anlamını taşımaktadır. Deprem afeti esaslı düşünüldüğünde *güven*,

¹ <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/depzemzede>

insanların depremin tekrar etmesi hâlinde herhangi bir olumsuzluğa uğramaması şeklinde anlamlandırılmalıdır. İnsanların buldukları coğrafya deprem nedeniyle güven bakımından olumsuz hâle gelmiştir. 6 Şubat 2023 depremlerinde *güven* sözcüğü bu bakımdan sıkça kullanılan sözcüklerden biri olmuştur.

Güven sözcüğü daha çok *güven+de olmak* biçimiyle tümce içerisinde kullanılmaktadır.

güven+de olmak

hasar (Ar.): *Hasar* sözcüğü Arapça kökenli olup *kayıp, zarar* anlamlarını taşımaktadır. Sözcük, *herhangi bir durumdan görülen zarar* anlamını taşımakla birlikte deprem afeti minvalinde değerlendirildiğinde *yapıların zarar görmesi ve kullanılamaz hâle gelmesi* anlamına gelmektedir. Burada vurgulanmak istenen zarar ise *kırılma, yıkılma, yıkık durumda olma* vb. temalardır.

Hasar sözcüğü, *hasar + alma, hasar+ lı, hasar+a + uğrama, hasar + görme* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

hasar + alma

hasar+ lı

hasar+a + uğrama

hasar+a maruz kalma

hasar + görme

kayıp (Ar.): Arapça kökenli olan *kayıp* sözcüğü, *yok olma, yokluk* anlamlarını taşımaktadır. Deprem sebebiyle enkaz altında kalan insanların birçoğu *kayıp* biçiminde adlandırılarak bulunamamışlardır. Enkaz altından çıkarılan insanlardan bazıları hastanelere kaldırılmış, ailelerine ulaşılamamış ve bu nedenle kayıp olarak tespit edilmişlerdir. Kurtarılan kişiler, bazı belirsiz sebeplerle de kayıp olarak belirlenmiştir. Buradaki kayıp sözcüğü, *kişinin kimliğinin belirlenememesi ve defnedecekleri bir mezar kimliğinin olmaması* temalarını içermektedir.

Kayıp sözcüğü *kayıp+lara ulaşmak, kayıp + kişiler, insanlar vb., kayıp+lari belirlemek, kayıp+lari tespit etmek* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

kayıp+lara ulaşmak

kayıp + kişiler, insanlar vb.

kayıp+lari belirlemek

kayıp+lari tespit etmek

kırık (Tür.): *Kırık* sözcüğü, Türkçe kökenli olup ayrılma, kopma anlamlarını taşımaktadır. Deprem afeti bakımından değerlendirildiğinde *fay hatlarının veya yer kabuğunun birbirinden ayrılması* anlamına gelmektedir. 6 Şubat 2023 depremlerinde gerek boş arazilerde gerekse tarım alanlarında veya yollarda birtakım kırıklar oluşmuştur. Bu kırıklar, depremin şiddet boyutunu gözler önüne sermekte ve felaketin fiziksel etkisini ortaya koymaktadır. Meydana gelen kırıklar, 6 Şubat 2023depremlerinde çokça gündeme gelmiş ve dildeki kullanımlarda yerini almıştır.

Kırık sözcüğü, *kırık + oluşma, kırık + meydana gelme* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

kırık + oluşma

kırık + meydana gelme

kurtarma (Tür.): *Kurtarma* sözcüğü Türkçe kökenli olup *zor bir durumdan feraha çıkma* anlamına gelmektedir. Deprem açısından düşünüldüğünde *kurtarma* sözcüğü, enkaz altında kalan insanları *hayata döndürme ve yıkıntılar arasından çıkarma* anlamlarını taşımaktadır. *Kurtarma* sözcüğü *arama* sözcüğü ile birlikte kalıplaşarak kullanılmakta ve bir ekip adı olmuştur.

Kurtarma sözcüğü, *arama + kurtarma ekibi, kurtarma + çalışmaları, kurtarma + faaliyetleri* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

arama + kurtarma + ekibi

kurtarma + çalışmaları

kurtarma + faaliyetlerimerkez üs (Ar.): Merkez üs ifadesi iki Arapça sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşmuş *ana yer, ana nokta* anlamlarını taşımaktadır. Bu ifade, depremin meydana geldiği ana noktayı bildirmektedir. 6 Şubat depremlerinde depremin meydana geldiği ana hattın belirtilmesi için de sıkça kullanılmıştır.

merkez üs ifadesi, depremin + merkez üs+ü biçiminde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

sallan- (Tür.): *Sallan-* ifadesi Türkçe kökenli olup *belirli yönlere doğru hareket etme* anlamına gelmektedir. Bu ifade, deprem yaşandığı takdirde söylenegelelen bir ifadedir. Deprem olduğunda sallandı, sallandık şeklindeki söylemleri dile getiririz. Bu nedenle *sallan-* ifadesi, deprem için de kullanılan bir ifadedir. Depremin bir yer hareketi olması *sallanma* ifadesinin de bir hareket bildirmesiyle bağlantılıdır.

sallantı (Tür.): *sallantı* sözcüğü, *sallan-* fiiline -tı fiilden isim yapma ekinin eklenmesiyle meydana gelmiştir. Sözcük Türkçe kökenli olmakla birlikte *sarsılma, gidip gelme, hareket etme sonucu oluşan vaziyet* anlamlarını taşımaktadır. *Sallantı* sözcüğü bazı durumlarda deprem yerine kullanılabilir.

sallantı sözcüğü, *sallantı + meydana geldi, sallantı + hissedildi* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

sallantı + meydana geldi

sallantı + hissedildi

sarsıntı (Tür.): *Sarsıntı* sözcüğü Türkçe kökenli olup *hareket etme, gidip gelme* anlamlarını taşımaktadır. *Sars-* fiili hareket etme teması bildirdiği için deprem ile bağlantılıdır. Deprem ise bir yer hareketi anlamı taşıdığı için bu sözcük, bazen deprem sözcüğü yerine de kullanılabilir. 6 Şubat 2023 depremlerinde *sarsıntı* sözcüğü sıkça kullanılan sözcüklerden biri olmuştur. Ancak küçük ve orta şiddetli depremlerin dile getirilmesinde *sarsıntı* sözcüğü daha çok tercih edilmektedir. Büyük ve yıkıcı depremler ifade edilirken *sarsıntı* sözcüğü pek kullanılmaz.

Sarsıntı sözcüğü, *sarsıntı + meydana geldi, sarsıntı + hissedildi, sarsıntı + tespit edildi, sarsıntı + oluştu* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

sarsıntı + meydana geldi

sarsıntı + hissedildi

sarsıntı + tespit edildi

sarsıntı + oluştu

tedbir (Ar.): *Tedbir* sözcüğü Arapça kökenli bir sözcük olup *olumsuz bir durumun önlenmesi için önceden yapılan eylem* anlamını taşımaktadır. *Tedbir* sadece deprem için değil olabilecek herhangi bir olumsuz durumun engellenmesi için alınır. *Tedbir* ifadesi, deprem esaslı düşünüldüğünde depremin can ve mal kaybına yol açmaması için gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Bunlar içerisinde oturlan binanın sağlam olması ve bunun kontrolünün sağlanması, deprem esnasında ve sonrasında yapılması gerekenlerin öğrenilmesi, insanların bu doğal afet hakkında bilgilendirilmesi vb. eylemler yer almaktadır. 6 Şubat 2023 depremlerinde meydana gelen yıkımların sonucunda *tedbir* eksikliğinin varlığı gözle görülür biçimde ortaya çıkmıştır. Bütün bu olumsuz etkilerin tekrar yaşanmaması için gerekli faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir. Böylelikle *tedbir* sözcüğünün ne kadar önemli bir ifade olduğu belirgin bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tedbir sözcüğü *tedbir + alma/alınma, tedbir+li olma, tedbir+in önemi* biçimlerinde tümce içerisinde kullanılmaktadır.

tedbir + alma, alınma

tedbir+li olma

tedbir+in önemi

yardım (Tür.): Yardım sözcüğü, Türkçe kökenli olup *bir işin kolaylaştırılması için yapılan eylem adı* anlamını taşımaktadır. Deprem afeti açısından değerlendirildiği zaman *yardım* sözcüğü, *depremi yaşayan insanların yaşadığı sorunların ve ihtiyaçların giderilmesi için gerçekleştirilen eylem* anlamına gelmektedir. Herhangi bir afeti yaşayan coğrafi alan bir anda zor duruma düşebilmektedir. Önceden tahmin edilemeyen afetlerin aniden yaşanması hâlinde insanların hayatı ihtiyaçlarının karşılanabilmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda diğer bölgelerden veyahut ülkelerden yardım talep edilir. Buradaki yardım sözcüğünün anlamı ise insanların hayatta kalmalarını sağlayabilecek malzemelerin afet alanına ulaştırılmasıdır. Yardım faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerinin hızının taşıdığı önem 6 Şubat 2023 depremlerinde açıkça görülmüştür.

Yardım sözcüğü tümce içerisinde *yardım + etme/ edilme*, *yardım + gönderme*, *yardım + talep etme* biçimlerinde kullanılmaktadır.

yardım + etme/ edilme

yardım + gönderme

yardım + talep etme

yarık (Tür.): Yarık sözcüğü, Türkçe kökenli olup *yar-* fiilinden türemiştir. Sözcük, ayırma veya bölme sonucu oluşan fiziksel değişimin adı anlamını taşımaktadır. Deprem esaslı değerlendirildiğinde *yarık* sözcüğü, *fay hatlarının hareketi sebebiyle yer kabuğunda meydana gelen parçalanma* olarak anlamlandırılmalıdır. 6 Şubat 2023 depremlerinde özellikle yollardaki parçalanmaları belirtmek için *yarık* sözcüğü kullanılmıştır. Yolların ikiye veya daha fazla parçalara ayrılması *yarık* oluşması biçiminde ifade edilmiştir.

Yarık sözcüğünün tümce içerisindeki görünüşleri *yarık + oluşma*, *yarık + meydana gelme* biçimindedir.

yarık + oluşma

yarık + meydana gelme

yıkım (Tür.): *Yıkım* sözcüğü Türkçe kökenli olup *yık-* fiilinden türemiştir. Sözcük; çökme, yerle bir olma, aşağı inme anlamlarını taşımaktadır. Deprem esaslı bakıldığında *yıkım* sözcüğü, *depremin sarsıcı etkisiyle yapıların yerle bir olması ve yere çökmesi, kullanılamaz hâle gelmesi* anlamlarına gelmektedir. 6 Şubat 2023 depremlerinde meydana gelen çökmeleri ve hasarları belirtmek için *yıkım* sözcüğü sıklıkla kullanılmıştır.

yıkım sözcüğünün tümce içerisindeki görünüşleri *yıkım + oluşma*, *yıkım + meydana gelme*, *yıkım + görülme*, *yıkım+a uğrama*, *yıkım+a maruz kalma* biçimindedir.

yıkım + oluşma

yıkım + meydana gelme

yıkım + görülme

yıkım+a uğrama

yıkım+a maruz kalma

zelzele (Ar.): *Zelzele* sözcüğü, Arapça kökenli olup yerin sallanması, hareket etmesi anlamına gelmektedir. *Deprem* sözcüğünün anlamdaşı olarak kullanılan sözcük, daha az sıklıkta tercih edilmektedir. Sözcük, daha çok yaşlı ilerlemiş kişiler tarafından kullanılmaktadır. Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde (Caferoğlu, 2011, s. 298) *yir täbrämäki* kelimesi “zelzele” olarak kaydedilmiştir.

Zelzele kıldı depretti “Zelzele oldu, depretti” (Yılmaz vd., 2013, s. 723)

6 Şubat 2023 depremlerinde *zelzele* sözcüğü pek tercih edilmemiş olup onun yerine anlamdaşı olan *deprem* sözcüğü kullanılmıştır.

Zelzele sözcüğünün tümce içerisindeki görünümü, *zelzele + olma*, *zelzele + meydana gelme* biçimlerindedir.

zelzele + olma

zelzele + meydana gelme

Sonuç

Bu çalışmada 6 Şubat 2023 depremlerinde sıkça kullanılan ve gündeme gelen depremle ilgili sözcükler tespit edilmiş olup anlam ve tümce içerisindeki görünümleri bakımından incelenmiştir. Tespit edilen sözcükler *afet*, *arama*, *artçı*, *asrın felaketi*, *çökme*, *deprem*, *depremzede*, *enkaz*, *felaket*, *güven*, *hasar*, *kayıp*, *kırık*, *kurtarma*, *sallan-*, *sarsıntı*, *tedbir*, *yardım*, *yarık*, *yıkım*, *zelzele* olmak üzere toplam 23 adettir.

Milyonlarca kişiyi etkileyen ve on binlerce insanın ölümüne yol açan 6 Şubat 2023 depremleri her açıdan hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Sadece on bir il üzerinde değil bütün Türkiye'ye bir şekilde tesiri bulunmuştur. Bu deprem hafızalardan silinemeyecek bir etkiye sahip olmakla birlikte birçok insanın hayatı için dönüm noktası olmuştur. Toplumunu derinden etkileyen olaylar ise dil ve edebiyata bir şekilde yansımış ve kayda geçirilmiştir.

Çalışmanın esasını yaşanan deprem sürecinde sıkça kullanılan sözcükler ve bu sözcüklerin tümce içerisindeki kullanımları oluşturmaktadır. İncelenen 21 sözcüğün artık hayatın içerisinde yer edindiği ve deprem bölgesinde günlük dile yerleştiği söylenebilir. Bu durum, yaşanan doğal afetlerin insan hayatını etkilemesi ve hayatın kendisi olan dile de bir yansıma şeklidir. Bu noktada dil, sosyal ve güncel bir görev üstlenmiştir.

İncelenen sözcüklerin 12 tanesi Türkçe, 8 tanesi Arapça, 1 tanesi ise Türkçe+Farsça kökenlerinden oluşmaktadır. Depremle ilgili sözcükler ve kökenleri, Tablo 1'de belirtilmiştir.

Depremle İlgili Sözcükler	Kökenleri
afet	Arapça
arama	Türkçe
artçı	Türkçe
asrın felaketi	Arapça
çökme	Türkçe
deprem	Türkçe
depremzede	Türkçe+Farsça
enkaz	Arapça
felaket	Arapça
güven	Türkçe
hasar	Arapça
kayıp	Arapça
kırık	Türkçe
kurtarma	Türkçe
sallan-	Türkçe
sarsıntı	Türkçe
tedbir	Arapça
yardım	Türkçe
yarık	Türkçe
yıkım	Türkçe
zelzele	Arapça

Tablo 1: Depremle İlgili Sözcükler ve Kökenleri

Depremle ilgili sözcüklerin zihinde oluşturduğu çağrışım ve temalar; *oluşum*, *eylem*, *fiziksel etki*, *bireysel etki*, *psikolojik etki*, *durum*, *zihinsel etki* ifadeleridir. Bunlar içerisinde oluşum bildiren 8 adet, eylem bildiren 3 adet, fiziksel etki bildiren 6 adet, durum bildiren 1 adet, bireysel etki bildiren 1 adet,

psikolojik etki bildiren 1 adet, zihinsel etki bildiren 1 adet sözcük bulunmaktadır. Depremle ilgili sözcükler ve bildirdiği temalar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Depremle İlgili Sözcükler	Sözcüklerin Bildirdiği Tema
afet	Oluşum
arama	Eylem
artçı	Oluşum
asrın felaketi	Oluşum
çökme	Fiziksel Etki
deprem	Oluşum
depremlerde	Bireysel Etki
enkaz	Fiziksel Etki
felaket	Oluşum
güven	Psikolojik Etki
hasar	Fiziksel Etki
kayıp	Durum
kırık	Fiziksel Etki
kurtarma	Eylem
merkez üs	Durum
sallan-	Oluşum
sallantı	Oluşum
sarsıntı	Oluşum
tedbir	Zihinsel Etki
yardım	Eylem
yarık	Fiziksel Etki
yıkım	Fiziksel Etki
zelzele	Oluşum

Tablo 2: Depremle İlgili Sözcükler ve Bildirdiği Temalar

Tespit edilen depremle ilgili sözcükler; yapım veya çekim eki alarak, başka bir sözcükle bir araya gelerek, hem ek alarak hem de başka bir sözcükle bir araya gelerek, ek almayarak, ek vasıtasıyla anlam bağı kurularak tümce içerisinde kullanıldığı görülmüştür.

Kaynakça

- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergünay, O. (2008). Afet yönetiminde kurumsal yapılanma ve mevzuat nedir? Nasıl olmalıdır? İstanbul depremini beklerken sorunlar ve çözümler. *CHP İstanbul Deprem Sempozyumu*, İstanbul, Türkiye.
- Geçer, G. O. (2023). 1939 Büyük Erzincan Depremi’nin modern Türk şiirine yansımaları. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (4), 111-160.
- İnan, R. (2021). *Türk romanı, hikâyesi, tiyatrosu, şiirinde bulaşıcı hastalıklar ve afetler*. M. Ş. Yüksel ve H. Işık (Ed.), *Türk tarihinde salgınlar ve afetler*, (s. 286-305) içinde. Astana Yayınları.
- İşçi, C. (2008). Deprem nedir ve nasıl korunuruz? *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3 (9), 959-983.
- Metin, C. (2002). Sözlü tarih ve Türkiye’deki gelişimi. *Türk Kültürü*, (459), 288-298.
- Ögel, B. (2010). *Türk mitolojisi*. C.II.. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınevi.
- Şahin, C. ve Sipahioğlu, Ş. (2002). *Doğal afetler ve Türkiye*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

- Tarama Sözlüğü. (2009). C. V-VI. Türk Dil Kurumu Yayınları..
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügatı*. C.I. (A-E). Simurg Yayınları.
- Türk, O. (2021). Hamzaname'nin 72. cildinde yer alan arkaik kelimeler. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 7(15), 135-148.
- Türkçe Sözlük (2011). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Varol, N. ve Gültekin, T. (2016). Afet antropolojisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (59), 1431-1436.
- Yılmaz, E., Demir, N. ve Küçük, M. (2013). *Kıyas-ı enbiya*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Osman TÜRK

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazar bu makalede "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmiştir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.